

CÁC XU HƯỚNG ỨNG XỬ VÀ THỰC HÀNH TRUYỀN THỐNG

TRONG QUY HOẠCH KIẾN TRÚC NÔNG THÔN

PGS.TS TRẦN MINH TÙNG

Khoa Kiến trúc và Quy hoạch, Trường Đại học Xây dựng Hà Nội

TRENDS IN BEHAVIOR AND TRADITIONAL PRACTICES IN RURAL ARCHITECTURAL PLANNING

Currently, rural architectural planning has not received adequate attention, often proceeding spontaneously with little guidance in terms of planning, architecture, and aesthetics, both theoretically and practically, lacking clear direction, as reflected in the observation of a “harsh break with the past”. According to Directive No. 04/CT-TTg dated February 7, 2023, regarding the orientation for rural architectural planning development in Vietnam, creating a sense of identity and preserving traditional architecture, the Prime Minister has directly requested support for disadvantaged localities in implementing rural construction planning. To concretize these aspirations, it is essential first to analyze the current trends in behavior and traditional practices related to rural architectural planning.

The first trend is “Restoring Tradition” - an effort to preserve the original state of traditional architecture amidst rapid changes in rural spaces. This approach is one of the “orthodox” methods of preserving tradition, involving efforts to restore traditional houses to their original features.

The second trend is “Upgrading Tradition” - updating traditional architecture according to new perspectives on function and aesthetics. Some rural households with better economic conditions are beginning to upgrade their traditional houses using new materials or more modern finishing techniques.

The third trend is “Imitating Tradition” - transforming and replacing materials and forms to imitate traditional architecture. Many newly built houses aim to retain a traditional spirit by employing forms that mimic traditional designs, often using “fake” materials - materials that imitate others.

The fourth trend is “Circulating Tradition” - reconstructing and transferring traditional styles from one place to another. Traditional houses may be sold and recreated elsewhere, outside their original context. This leads to a paradox of “style exchange”, where traditional architecture gradually moves from rural to urban areas, while urban architectural styles increasingly influence rural designs.

The fifth trend is “Creating New Traditions” - redefining traditional architecture. Many rural residences have been renovated or rebuilt using modern architectural styles that pursue urban-like aesthetics, resulting in the emergence of a “new traditional” house. This fosters new aesthetic perspectives and cultural values within rural architectural planning.

The sixth trend is “Traditionalizing” - applying traditional elements to contemporary architecture. Although newly constructed, modern architecture aims to capture the spirit of traditional design as a way to express the “original culture” and “core values” of the community.

In essence, the behaviors and traditional practices influencing rural architectural planning in Vietnam are not strictly dictated or regulated by “tradition” itself but are connected to a meaningful past - referred to as “tradition”.

Quy hoạch kiến trúc nông thôn hiện nay chưa thực sự được quan tâm đầy đủ, hầu như trở nên tự phát, ít được hướng dẫn về cả mặt quy hoạch, kiến trúc lẫn thẩm mỹ, trên cả phương diện lý luận lẫn thực hành, thiếu định hướng, thể hiện qua nhận xét là “sự cắt đứt phũ phàng với quá khứ”. Theo Chỉ thị số 04/CT-TTg ngày 07/02/2023 về định hướng phát triển quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống, Thủ tướng Chính phủ yêu cầu trực tiếp hỗ trợ các địa phương khó khăn trong việc triển khai quy hoạch xây dựng nông thôn. Để cụ thể hóa những mong muốn này, trước hết cần có những phân tích thực trạng về các xu hướng ứng xử và thực hành truyền thống trong quy hoạch kiến trúc nông thôn hiện nay.

Xu hướng thứ nhất là “Phục hồi truyền thống” - nỗ lực bảo tồn nguyên trạng kiến trúc truyền thống trong các không gian nông thôn đang biến đổi mạnh mẽ. Đây là một trong những xu hướng ứng xử “chính thống” với truyền thống là bảo tồn nguyên trạng, tức là cố gắng phục hồi tính nguyên gốc ban đầu của nhà truyền thống.

Xu hướng thứ hai là “Nâng cấp truyền thống” - cập nhật kiến trúc truyền thống theo những quan điểm mới về công năng và thẩm mỹ. Một số hộ gia đình nông thôn với điều kiện kinh tế khá hơn bắt đầu nâng cấp nhà truyền thống của mình bằng những vật liệu mới hoặc cách thức hoàn thiện mới mang tinh thần hiện đại hơn.

Xu hướng thứ ba là “Giả truyền thống” - chuyển đổi, thay thế vật liệu và hình thức giả theo kiến trúc truyền thống. Nhiều nhà được xây mới nhưng vẫn muốn giữ lại tinh thần truyền thống nên sử dụng các hình thức mô phỏng kiến trúc truyền thống và thường gắn với những quan điểm sử dụng các loại vật liệu “giả” (vật liệu này giả vật liệu kia).

Xu hướng thứ tư là “Luân chuyển truyền thống” - tái dựng và tái sinh truyền thống của nơi này ở một nơi khác. Nhà truyền thống được bán đi và sau đó sẽ được tái hiện lại ở một nơi khác chứ không phải trong bối cảnh nơi nó sinh ra. Hệ quả là nghịch lý “đổi gu” khi các kiến trúc truyền thống dần rời khỏi nông thôn để về đô thị, trong khi các hình thức kiến trúc đô thị lại dần chiếm lĩnh khu vực nông thôn.

Xu hướng thứ năm là “Tạo dựng truyền thống mới” - tái định nghĩa kiến trúc truyền thống. Hầu hết không gian cư trú nông thôn hiện nay đã được cải tạo, xây mới theo các loại hình kiến trúc mới và hiện đại hơn, theo đuổi những mô hình kiến trúc như thành thị tạo ra kiểu nhà “truyền thống mới”, góp phần hình thành hệ thống quan điểm thẩm mỹ và giá trị văn hóa mới trong quy hoạch kiến trúc nông thôn.

Xu hướng thứ sáu là “Truyền thống hóa” - vận dụng chất liệu truyền thống vào kiến trúc đương đại. Mặc dù được xây dựng mới nhưng các kiến trúc đương đại lại muốn hướng đến các tinh thần của kiến trúc truyền thống, như một cách để thể hiện cái “văn hóa gốc”, “giá trị gốc” của cộng đồng dân cư.

Về bản chất, các xu hướng ứng xử và thực hành truyền thống trong quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam không hẳn là chịu sự áp đặt và quy định của “truyền thống” mà là kết nối với một quá khứ nhiều ý nghĩa, được gọi là “truyền thống”.

Dẫn nhập

Khu vực nông thôn được xem như là những nơi chốn khởi điểm cho kiến trúc truyền thống của các vùng miền Việt Nam. Tuy nhiên, do quá bận bịu với công tác quy hoạch kiến trúc đô thị, có thể nói, quy hoạch kiến trúc nông thôn hiện nay chưa thực sự được quan tâm đầy đủ, hầu như trở nên tự phát, ít được hướng dẫn về cả mặt quy hoạch, kiến trúc lẫn thẩm mỹ, trên cả phương diện lý luận lẫn thực hành. Không thể phủ nhận, kinh tế nông thôn Việt Nam ngày càng cải thiện, về phương diện nào đó tiến sát gần hơn với đô thị song quy hoạch kiến trúc nông thôn lại đang thiếu định hướng, thể hiện qua nhận xét là “sự cắt đứt phũ phàng với quá khứ” (Chương, Lai, Hạnh, Hưng, & Phương, 2021).

Diện mạo các khu vực nông thôn đang có sự chuyển hóa mạnh mẽ cả về cấu trúc không gian lẫn hình thái kiến trúc. Bên cạnh những quan điểm cổ xúy các giá trị hiện đại cập nhật theo những nhu cầu mới của cuộc sống, vẫn còn có những nỗ lực khai thác, vận dụng các giá trị truyền thống trong công tác quy hoạch, tổ chức các không gian kiến trúc nông thôn nhằm gìn giữ được phần nào bản sắc văn hóa địa phương của mỗi vùng miền. Như vậy, hướng tới giá trị truyền thống được những người làm quy hoạch lẫn thiết kế kiến trúc nông thôn đánh giá là xu hướng đúng đắn để khôi phục được những giá trị xưa cũ, đặc biệt là trong nhiều dự án quy hoạch hay kiến trúc thường nhắc đến cụm từ “bảo tồn và phát huy các giá trị truyền thống”.

Theo Chỉ thị số 04/CT-TTg ngày 07/02/2023 về định hướng phát triển quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống, Thủ tướng Chính phủ yêu cầu trực tiếp hỗ trợ các địa phương khó khăn trong việc triển khai quy hoạch xây dựng nông thôn, đồng thời nghiên cứu, bổ sung các thiết kế mẫu các công trình dịch vụ tiện ích cộng đồng, các mô hình nhà ở kết hợp với sản xuất trên cơ sở các nghiên cứu khảo sát thực địa cụ thể, trong đó chú ý để xuất các mẫu kiến trúc nhà ở vùng nông thôn, khai thác tốt nguồn nguyên liệu sẵn có tại địa phương, ứng dụng được những công nghệ và vật liệu mới giúp giảm giá thành xây dựng, phù hợp với khả năng kinh tế của đại bộ phận người dân nông thôn. Nói cách khác, mong muốn là hướng tới các mẫu nhà hiện đại nhưng kế thừa các nét kiến trúc truyền thống tiêu biểu và đặc biệt bền vững, tiết kiệm năng lượng và thân thiện với môi trường (Thủ tướng Chính phủ, 2023). Chính vì vậy, để cụ thể hóa những mong muốn này, trước hết cần có những phân tích thực trạng về các xu hướng ứng xử và thực hành truyền thống trong quy hoạch kiến trúc nông thôn hiện nay.

Xu hướng thứ nhất: “Phục hồi truyền thống” - nỗ lực bảo tồn nguyên trạng kiến trúc truyền thống trong các không gian nông thôn đang biến đổi mạnh mẽ

Một trong những xu hướng ứng xử “chính thống” với truyền thống là bảo tồn nguyên trạng, tức là cố gắng phục hồi tính nguyên gốc ban đầu của nhà truyền thống. Phương pháp này hay được sử dụng cho những ngôi nhà truyền thống đã được xếp hạng di tích văn hóa - lịch sử, hay thuộc các khu định cư truyền thống (như làng cổ, phố cổ) đã được xếp hạng di tích văn hóa - lịch sử. Một số địa phương có thể mở rộng hoạt động bảo tồn nguyên trạng ra cả một số trường hợp nhà truyền thống có trong danh mục các công trình kiến trúc có giá trị của địa phương đó. Dựa trên giá trị của kiến trúc truyền thống, các khu vực bảo vệ cũng được thiết lập để quản lý xây dựng các không gian xung quanh.

Như vậy, có thể thấy những ngôi nhà truyền thống có “vị thế giá trị” đã được công nhận sẽ nằm trong các chính sách bảo tồn nguyên trạng và thường được các địa phương hỗ trợ kinh phí tu bổ, tôn tạo. Tùy theo phân cấp (cấp quốc gia đặc biệt, cấp quốc gia và cấp tỉnh) hay thể loại của di tích và tình hình xuống cấp thì sẽ được ưu tiên xem xét hỗ trợ. Tuy nhiên, việc bảo tồn nguyên trạng này tuy được thực hiện thường xuyên song chưa đáp ứng được yêu cầu mà nguyên nhân lớn nhất là do thiếu kinh phí và các thủ tục thực hiện tương đối phức tạp vì phải xin nhiều ý kiến và chấp thuận của các cơ quan quản lý lẫn cơ quan chuyên môn về văn hóa, quy hoạch, kiến trúc. Bên cạnh đó, chính một số đặc điểm sau đây của nhà truyền thống đã khiến công tác bảo tồn nguyên trạng trở nên khó thực hiện:

(1) Tính sở hữu: Nhà truyền thống đa phần thuộc quyền sở hữu tư nhân, nên việc bảo tồn (nguyên trạng) các công trình kiến trúc này còn phụ thuộc mong muốn của chủ nhà bởi gắn liền với ý thức và quyền lợi của người dân. Nói cách khác, bảo tồn mang lại lợi ích cho họ thì họ thực hiện, còn không sẽ ngược lại. May mắn là phần lớn những ngôi nhà truyền thống được các chủ nhân

Nhà rường truyền thống ở làng cổ Phước Tích được tỉnh Thừa Thiên Huế hỗ trợ kinh phí trùng tu và bảo tồn nguyên trạng năm 2018

Nguồn: <https://phuongnam.vanhoavaphattrien.vn/phat-trien-san-pham-du-lich-gan-voi-nha-ruong-hue-can-co-su-chung-tay-tu-nhieu-phia-a19402.html>

gìn giữ với ý thức giữ lại “nguồn cội”, “nếp nhà”, “hương hỏa” của tổ tiên để truyền lại cho con cháu. Đây được xem như một yếu tố tích cực trong việc bảo tồn nhà truyền thống.

(2) Tính tập trung và hệ thống: Đối với các trường hợp nhiều nhà truyền thống phân bố tập trung với một số lượng nhất định thì việc tu bổ, bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa thuận lợi hơn bởi sự tương đồng và hiệu quả khai thác hậu bảo tồn. Tuy nhiên, nhiều nhà truyền thống lại phân bố rải rác khắp mọi thôn xóm, mỗi thôn xóm chỉ một vài nóc nhà cũng khiến cho việc quy hoạch tu bổ, bảo tồn lại trở nên khó khăn bởi thiếu tính hệ thống.

(3) Tính tự cập nhật bởi cuộc sống thường ngày: Nhiều nhà truyền thống cũng đồng thời hiện đang là nhà ở của nhiều thế hệ, nhiều gia đình cùng chung sống khiến cho những chủ nhân của ngôi nhà không muốn Nhà nước bảo tồn mà muốn tự cập nhật, thay đổi về kiến trúc, vật liệu và công năng để thích ứng với tình trạng và cuộc sống hiện tại của gia đình.

(4) Tính khan hiếm của vật liệu truyền thống: Đa phần, vật liệu chủ đạo trong nhà truyền thống Việt Nam xuất phát từ các loại vật liệu hữu cơ (khai thác từ rừng, vườn...). Tuy nhiên, do nguồn nguyên liệu gỗ đạt tiêu chuẩn để làm nhà không còn (đóng cửa rừng, không đủ vườn để trồng...), đất trồng các vật liệu hữu cơ khác (tranh, tre, nứa...) ngày càng thu hẹp lại khiến việc tìm kiếm vật liệu thay thế các cấu kiện kiến trúc truyền thống để đảm bảo tính chính xác nguyên gốc trở

nên khó khăn hơn, thậm chí là kinh phí rất cao.

Các chủ nhà vẫn đang sống dưới các nếp nhà truyền thống nên khó tránh khỏi việc làm ảnh hưởng hay hư hao đi các giá trị kiến trúc, nghệ thuật nguyên gốc của nó. Đó là chưa kể, không phải chủ nhà nào cũng có thể nắm bắt được các quy định, quy trình bảo tồn di sản để làm cho đúng, đồng thời, không phải ai cũng có mong muốn, kinh nghiệm và nhất là kinh phí để thực hiện việc bảo tồn nguyên trạng. Ngoài ra cũng phải kể đến sự lệch pha giữa nhà truyền thống được bảo tồn nguyên trạng với bối cảnh không gian nông thôn xung quanh đang được “hiện đại hóa” từng ngày khiến chúng bị “bảo tàng hóa”, trở nên “cô đơn” và “lạc lõng”, làm giảm đi phần nào các giá trị truyền thống.

Xu hướng thứ hai: “Nâng cấp truyền thống” - cập nhật kiến trúc truyền thống theo những quan điểm mới về công năng và thẩm mỹ

Cũng với lý do các vật liệu xây dựng truyền thống không bền vững theo thời gian, người dân còn cảm thấy những vật liệu này “bình dân” và “phổ thông” bởi tất cả các thành viên trong cộng đồng đều có thể có khả năng đầu tư. Chính vì vậy, ngoại trừ những ngôi nhà truyền thống bị chi phối chặt chẽ bởi các quy định về bảo tồn nguyên trạng, một số nhà với điều kiện kinh tế khá hơn bắt đầu nâng cấp nhà truyền thống của mình bằng những vật liệu mới hoặc cách thức hoàn thiện mới mang tính

Nhà gươl truyền thống nguyên bản và nhà gươl đã được “nâng cấp” của đồng bào Cơ Tu tại tỉnh Quảng Nam

Nguồn: <https://huengaynay.vn/van-hoa-nghe-thuat/thong-tin-van-hoa/nguoi-bao-ton-nha-guol-truyen-thong-141451.html>

So sánh tinh thần kiến trúc truyền thống nông thôn trước và sau khi được nâng cấp

	<i>Tinh truyền thống nguyên bản</i>	<i>Tinh truyền thống được nâng cấp</i>
	gốc từ khoáng chất hoặc kim loại như đất, đá, cát, vôi, thép, đồng...)	(2) Vật liệu tổng hợp (vật liệu ra đời từ nguyên liệu không tồn tại trong tự nhiên và được sản xuất thông qua các quy trình công nghiệp)
<i>Cách thức sử dụng</i>	Giữ nguyên tình trạng vật chất của nguyên liệu trong tự nhiên, chỉ gia công hình dáng để sử dụng	Hướng đến mục đích cụ thể, khắc chế nhược điểm của vật liệu truyền thống có công dụng tương đương
<i>Độ bền vững</i>	Độ bền vững thấp, thường xuyên phải duy tu, bảo dưỡng hàng năm bởi những biến động của thời tiết	Độ bền vững cao, chống chịu được các yếu tố bất lợi của thời tiết khắc nghiệt
<i>Tinh thân thiện</i>	Thân thiện với môi trường, dễ dàng phân hủy hoặc tái chế, gia công đơn giản	Ít thân thiện với môi trường, khó phân hủy, khó tái chế
<i>Giá thành</i>	Giá thành thường cao do sự khan hiếm tài nguyên theo thời gian và mức độ hao phí nguyên liệu lớn	Thay thế cho vật liệu truyền thống với chi phí thấp hơn đáng kể bởi tính phổ biến và độ sẵn có dồi dào
<i>Tinh thần</i>	Thô mộc Thân thiện, hòa nhập với cảnh quan nông thôn	Bóng bẩy Nổi bật, khác biệt với cảnh quan nông thôn
<i>Màu sắc</i>	Tự nhiên, trầm ấm Thẫm lại theo thời gian (“màu thời gian”)	Rực rỡ, tươi tắn Bạc dần theo thời gian
<i>Bề mặt</i>	Tương tác tốt với các sinh vật, thực vật nhỏ	Ngăn chặn sự xuất hiện và tồn tại của các sinh vật, thực vật nhỏ
<i>Cảm xúc</i>	Thân thuộc, ấm áp, hoài niệm	Sạch sẽ, tiện nghi, sang trọng
<i>Quan điểm</i>	Tính Âm	Tính Dương

Từ kiến trúc ngôi nhà, xu hướng “nâng cấp truyền thống” này dần lan rộng ra cả hệ thống các công trình hạ tầng xã hội và kỹ thuật nông thôn. Xét trên quan điểm thực hành kiến trúc truyền thống (Tuấn, 2022), đại đa số vật liệu xây nhà truyền thống xưa đều từ thiên nhiên chỉ sơ chế, để bề mặt thô nhám, màu sắc sậm xuống theo thời gian... nghiêng về tính Âm. Trong khi đó, sau khi được “nâng cấp”, nhà truyền thống sẽ mất đi phần nào tính Âm này bởi những vật liệu cứng và có bề mặt sáng, bóng loáng, màu sắc tươi khiến ánh sáng phản xạ mạnh hơn, sẽ mang tính Dương nhiều hơn.

Rõ ràng, quá trình “nâng cấp truyền thống” là một nhu cầu chính đáng của người dân bởi với họ việc “cập nhật” này không chỉ giúp liên tưởng nhiều hơn đến sự giàu có, sung túc (hơn) của một ngôi nhà, một khu vực cư trú mà còn phản ánh một sự thay đổi “thức thời” trong quan điểm hưởng thụ cơ bản về cái đẹp trong quy hoạch và kiến trúc nông thôn. Tuy nhiên, điều này vô hình trung đã làm diện mạo không gian giảm đi phần nào tính truyền thống. Đây chính là một nguyên nhân quan trọng dẫn đến sự khác biệt giữa quan điểm của người dân và chuyên gia. Người dân cho rằng họ vẫn giữ được nhà truyền thống, thậm chí làm các làng xã trở nên “đẹp”, “tươi mới” hơn dựa trên những vật liệu mới. Tuy nhiên, các chuyên gia lại nhận ra tinh thần của nhà truyền thống đã không còn nguyên vẹn, thậm chí là trái ngược với nguyên gốc vốn có.

Xu hướng thứ ba: “Giả truyền thống” - chuyển đổi, thay thế vật liệu và hình thức giả theo kiến trúc truyền thống

thần hiện đại hơn như các cấu kiện gỗ trước đây để mộc thì nay được sơn phủ màu hoặc sơn tạo độ bóng; tường quét vôi được thay bằng quét sơn, thậm chí còn tạo hiệu ứng, hoa văn, một số phần tường được ốp gạch men với nhiều màu sắc, hoa văn; mái ngói đất nung thô được thay bằng ngói trắng men hay ngói xi măng phủ sơn màu; nền nhà đất nện được thay bằng nền láng xi măng, lát gạch với màu sắc, hoa văn hiện đại, bề mặt bóng...

Bộ vì kèo gỗ nhà truyền thống được giả bằng bê tông

Cùng với sự phát triển của xã hội, nhiều quan điểm kiến trúc nhà truyền thống không phải là một di sản bất biến mà luôn thay đổi, thích ứng với những biến đổi của môi trường sống, vì vậy, nhà truyền thống sẽ không được bảo tồn nguyên trạng - một kiểu “bảo tàng hóa”, mà cần thiết phải có sự biến đổi và cập nhật theo những điều kiện đời sống kinh tế - xã hội của người dân, đặc biệt đối với khu vực nông thôn khi mà phương thức sản xuất và sinh kế của người dân đang dần chuyển đổi.

Dựa trên nhu cầu và điều kiện kinh tế của mình, khi thay thế các cấu kiện trong nhà truyền thống đã cũ, hỏng, người dân có mong muốn “thoát ly” khỏi vật liệu truyền thống mà thay thế bằng các vật liệu phổ thông, phổ biến trên thị trường hiện nay, đồng thời cũng bền vững hơn. Điều này, một mặt được giải thích bởi sự khan hiếm và lên giá của các vật liệu truyền thống, nhưng mặt khác do nhân công thực hành kiến trúc truyền thống cũng đắt đỏ hơn bởi không còn thợ thi công theo cách truyền thống (các thợ có tuổi thì không làm nữa, các thợ trẻ thì đi làm ăn xa...). Xu hướng “kiên cố hóa” nhà truyền thống bằng những vật liệu hiện đại, công nghiệp càng được đẩy mạnh, thậm chí còn trở thành phong trào xây dựng nhà gạch, khung BTCT thay thế cho những nhà truyền thống khung gỗ đã bị xuống cấp.

Tuy nhiên, nhiều nhà vẫn muốn giữ lại tinh thần truyền thống nên sử dụng các hình thức mô phỏng kiến trúc truyền thống. Các nhà xây mới vẫn được thiết kế ba gian, hai chái cùng bộ khung BTCT với cột, kèo, xà được xây dựng theo đúng nguyên mẫu nhà gỗ, tường vách bao che và ngăn chia được xây bằng gạch, sau đó tất cả hoàn thiện sơn giả gỗ. Về bản chất, đây là xu hướng “giả truyền thống”, và thường gắn với những quan điểm sử dụng các loại vật liệu “giả”:

- (1) Sử dụng vật liệu này để giả vật liệu kia: Chẳng hạn khối xây gạch, bê tông, xong trát vữa, tạo vân, sơn giả gỗ, giả đá...
- (2) Sử dụng vật liệu nhân tạo, hiện đại giả vật liệu tự nhiên, truyền thống: Chẳng hạn gỗ, tre, đá... nhân tạo, thậm chí lá cọ, cỏ tranh, rơm... nhân tạo.

Xu hướng thứ tư: “Luân chuyển truyền thống” - tái dựng và tái sinh truyền thống của nơi này ở một nơi khác

Vì nhiều lý do khác nhau, một số người dân không còn muốn sinh sống trong ngôi nhà truyền thống của mình nữa bởi sự hạn chế nhất định về chức năng và chất lượng sống. Nhà truyền thống chủ yếu là các loại nhà khung gỗ với đặc tính là có thể tháo lắp dễ dàng. Chính vì vậy, người dân có thể bán nguyên nhà hoặc tách thành bộ khung nhà và một số cấu kiện như cửa, vật dụng, trang thiết bị trang trí trong nhà... Từ đó, xuất hiện một “nghề” mới là săn lùng nhà gỗ truyền thống. Các bộ khung nhà truyền thống sau khi được mua sẽ được rã ra, kiểm tra tình trạng rồi tập hợp, phân loại, tân trang, phục dựng và bán lại. Tùy loại nhà, chất gỗ và tình trạng các cấu kiện để có cách xử lý. Với những ngôi nhà còn nguyên vẹn, chỉ cần tân trang lại một ít, lắp ghép rồi “bán trao tay” lại ngay cho khách, còn với những ngôi nhà đã bị hư hại nhiều, người mua xả ra

từng phần để bán riêng lẻ hoặc ghép các phần khác nhau từ nhiều ngôi nhà để tạo một ngôi nhà “mới”.

Như vậy, sau khi tái dựng, ngôi nhà “truyền thống” này sẽ được “làm mới” bởi:

(1) Bối cảnh mới: Thông thường, nhà truyền thống sẽ được tái hiện lại ở một nơi khác chứ không phải trong bối cảnh nơi nó sinh ra. Do bối cảnh mới có thể có nhiều khác biệt nên để đảm bảo tính “đồng bộ” cho ngôi nhà còn cần phải tái dựng cả ở các yếu tố xung quanh nhà như cảnh quan hay các hạng mục phụ trợ. Điều này dẫn đến nguy cơ giữ được kiến trúc truyền thống nhưng không tuân thủ những yêu cầu chuẩn mực về cảnh quan, thậm chí có thể tạo ra sự xung đột ở một mức độ nhất định. Ngoài ra, trong một số trường hợp nhà truyền thống được tách khỏi mặt đất, tái dựng trên sân thượng của nhà (hiện đại) sẵn có theo kiểu “thượng cổ hạ kim” thì bối cảnh xung quanh gần như bị hạn chế và ngôi nhà bị cắt đứt với môi trường tự nhiên, trở thành một “vật trưng bày” cho ngôi nhà hiện đại.

(2) Công năng mới: Nhà truyền thống được bán chủ yếu là nhà ở. Tuy nhiên khi tái dựng, mục đích không còn chỉ là cho nhà ở mà cho nhiều thể loại công năng khác, đặc biệt là những không gian mà sự hấp dẫn cần dựa trên nền tảng văn hóa - lịch sử như khu du lịch, khu dịch vụ thương mại, khu nghỉ dưỡng... Như vậy, nhà truyền thống được chuyển hóa công năng thành cửa hàng, quán cà phê, nhà hàng, nhà trưng bày, resort... là những thể loại công trình có yêu cầu kiến trúc tương đối khác biệt với nhà ở nên sẽ được thiết kế lại cho phù hợp với công năng mới này.

(3) Cấu trúc mới: Lý tưởng nhất là cấu trúc của nhà truyền thống được tái dựng không có nhiều thay đổi so với nguyên bản. Người sử dụng chỉ tân trang và xử lý những chỗ bị trầy xước, hư hỏng hay mối mọt nhỏ. Tuy nhiên, với nhiều công trình tái dựng mà các bộ phận được thu thập từ nhiều nguồn đến từ nhiều vùng miền nên kích thước cấu kiện và phong cách trang trí khác nhau hay loại gỗ, tuổi thọ của gỗ khác nhau, quá trình phối kết hợp đòi hỏi sự khéo léo và cách thức bảo quản cũng khác nhau.

(4) Tiện nghi mới: Do phục vụ các nhu cầu mới nên các ngôi nhà truyền thống sau khi được tái dựng cũng sẽ được bổ sung các trang thiết bị để đảm bảo các yêu cầu về tiện nghi sử dụng như hệ thống cấp điện, nước, nhà vệ sinh khép kín, hệ thống điều hòa không khí... Một số vật liệu mới hay cách thức liên kết mới giữa các cấu kiện cũng được đưa vào để khắc phục nhược điểm của vật liệu truyền thống, đồng thời tăng tuổi thọ, độ bền sử dụng cho công trình.

(5) Tiêu chuẩn mới: Sau khi được tái dựng, các nhà “truyền thống” này được xem như các công trình “mới” nên cũng phải tuân thủ các tiêu chuẩn, quy chuẩn hiện hành, nhất là đối với nhà truyền thống chuyển đổi chức năng mới, sử dụng công cộng phải đảm bảo các yêu cầu về an toàn cháy, an toàn sinh mạng hay tiếp cận của người khuyết tật... - những yếu tố vốn không được tính đến trong kiến trúc truyền thống.

Cách thức tái hiện truyền thống - làm sống lại truyền thống nơi này ở một nơi khác và cắt đứt với bối cảnh nguyên gốc có xu hướng gia tăng, nhất là với những gia đình có điều kiện kinh tế (trong ảnh là ngôi nhà gỗ 3 gian truyền thống trên mái một biệt thự tại TP. Đà Nẵng)

Nguồn: <https://nhagoangphuc.vn/nha-go-3-gian-tren-tang-2.html>

Cảnh quan kiến trúc nông thôn “truyền thống mới” ở thôn Việt Yên (xã Nam Điền, Thạch Hà, Hà Tĩnh)

Nguồn: <https://hatinh.gov.vn/tuyen-truyen/tin-bai/24332/ruc-ro-sac-mau-o-khu-dan-cu-nong-thon-moi-kieu-mau-viet-yen>

Như vậy, quá trình tái sinh này về bản chất được xem như tái sử dụng kiến trúc truyền thống, mở rộng ra là tái phát triển bền vững kiến trúc truyền thống. Việc tái dựng nhà truyền thống để tái hiện và lưu giữ tính truyền thống là một quan điểm mới về bảo tồn kiến trúc truyền thống cũng như phương pháp xây dựng truyền thống (Thắng, 2014). Tuy nhiên, chính những cách thức “làm mới” được phân tích ở trên có thể làm cho kiến trúc truyền thống không còn mối liên hệ văn hóa bản địa, tạo sự hiểu biết sai lệch về nguồn gốc, chức năng và giá trị của nhà truyền thống. Ngoài ra, việc tái dựng không có tư vấn của chuyên gia, KTS và quá trình lắp dựng không đồng bộ, cùng với sự thiếu quản lý của địa phương cũng có thể làm cho việc tái sử dụng kiến trúc truyền thống không ăn nhập với kiến trúc hiện tại. Hiện nay, xu hướng này đang lan rộng, tạo ra một sự “luân chuyển truyền thống” cả về thời gian lẫn không gian. Hệ quả là nghịch lý “đổi gu” khi các kiến trúc truyền thống dần rời khỏi nông thôn để về đô thị, trong khi các hình thức kiến trúc đô thị lại dần chiếm lĩnh khu vực nông thôn.

Xu hướng thứ năm: “Tạo dựng truyền thống mới” - tái định nghĩa kiến trúc truyền thống

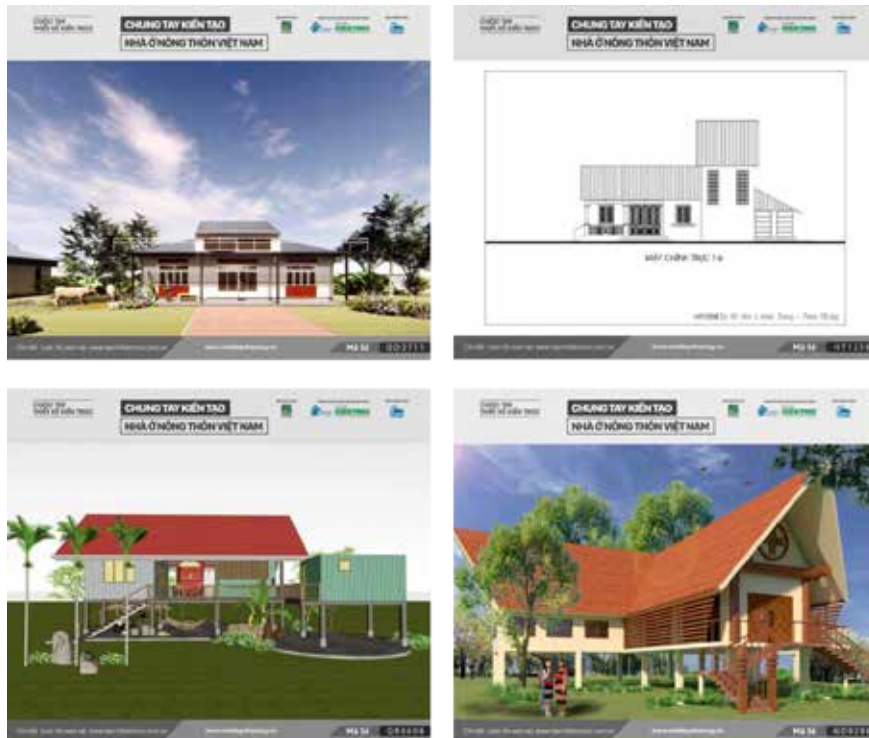
Cùng với sự phát triển kinh tế xã hội và đô thị, hầu hết không gian cư trú nông thôn đã được cải tạo, xây mới theo các loại hình kiến trúc mới và hiện đại hơn với 3 hình thức phổ biến (Phương, 2024): (1) Nhà vườn kiểu vì kèo theo kiến trúc truyền thống, (2) Nhà lô phố, bám mặt đường theo kiểu kiến trúc đô thị, (3) Biệt thự nông thôn. Như vậy, nhà ở “truyền thống mới” nông thôn đang cho thấy xu hướng theo đuổi những mô hình kiến trúc như thành thị. Những kiến trúc này trở thành một mẫu hình mới, hình thành hệ thống quan điểm thẩm mỹ và giá trị văn hóa mới trong phát triển kiến trúc.

Để định hướng cho nhà “truyền thống mới”, các cơ quan quản lý, các tổ chức chuyên môn về quy hoạch và kiến trúc đưa ra những mẫu nhà cùng những nguyên tắc và giải pháp thiết kế vừa gìn giữ, phát huy những giá trị truyền thống tốt đẹp vừa khắc phục được những hạn chế còn tồn tại, góp phần cải thiện không

gian cư trú và đời sống cho người dân. Đa phần mẫu nhà ở “truyền thống mới” thường được xây từ những vật liệu sẵn có tại địa phương, thuê nhân công hoặc người dân có thể tự xây. Tuy nhiên, theo khảo sát thực tế, các mẫu nhà này lại ít được người dân tham khảo sử dụng. Các kiểu nhà “truyền thống mới” đa phần được người dân thực hiện từ sự “sao chép”, “bắt chước”, “trộn lẫn” các phong cách, hình thức hay chi tiết kiến trúc từ những kiểu thức kiến trúc truyền thống khác nhau, thậm chí là không có nguồn gốc từ Việt Nam. Minh chứng điển hình là kiểu “nhà mái Thái” đang thịnh hành trên nhiều vùng nông thôn, với đặc điểm mái có độ dốc lớn, được cấu trúc thành nhiều lớp mái xếp chồng lên nhau hoặc giạt cấp theo tầng mái.

Xu hướng thứ sáu: “Truyền thống hóa” - vận dụng chất liệu truyền thống vào kiến trúc đương đại

Những biến đổi ở các khu vực nông thôn bị đô thị hóa tạo nên sự tồn tại đan xen hai yếu tố truyền thống và hiện đại. Đô thị hóa tạo ra biến đổi về kinh tế, xã hội và văn hóa theo hướng hiện đại hóa thì đồng thời cũng chứng kiến sự phục hồi của một số yếu tố truyền thống (Sửu & Hùng, 2023). Nói cách khác, đô thị hóa và công nghiệp hóa làm hồi sinh các yếu tố văn hóa truyền thống được gọi là “tái cấu trúc” và “sáng tạo truyền thống” (Châm, 2009). Nếu như quá trình hiện đại hóa chủ yếu diễn ra ở các không gian thế tục như không gian cư trú, không gian sản xuất và kinh doanh thì quá trình truyền thống hóa ban đầu lại diễn ra ở các không gian tín ngưỡng, tôn giáo, tâm linh hay lễ hội của các làng xã, đặc biệt là những dự án cải tạo chỉnh trang không gian, phục dựng lại các công trình đã bị phá hủy. Mặc dù được xây dựng mới nhưng các không gian này lại muốn hướng đến các tinh thần của kiến trúc truyền thống, như một cách để thể hiện cái “văn hóa gốc”, “giá trị gốc” của cộng đồng dân cư. Tính truyền thống hiện diện trong các trường hợp này nhằm phản ánh sự hình dung của người dân về cội nguồn và ý niệm truyền thống của họ. Đó là một sự tưởng tượng và kiến tạo lại những công trình trong quá khứ.

Một số mẫu nhà ở nông thôn miền Trung được cộng đồng và Hội đồng Giám khảo bình chọn trong cuộc thi Thiết kế kiến trúc: “Chung tay kiến tạo nhà ở nông thôn Việt Nam” dưới sự bảo trợ của Hội KTS Việt Nam, tổ chức bởi Tạp chí Kiến trúc - Hội KTS Việt Nam và Diễn đàn Mái đẹp nhà sang

Nguồn: <https://www.tapchikientruc.com.vn/cuoc-thi/top-10-mau-nha-o-nong-thon-duoc-yeu-thich-nhat-2018-2019.html>

Một kiểu “truyền thống hóa” theo phương thức “nhại cổ” tại Hà Tĩnh
 Nguồn: <https://cafef.vn/noi-that-phong-thuy/can-canh-nha-go-30-ty-dong-cua-dai-gia-ha-tinh-20160402152526074.chn>

Càng về sau, quá trình truyền thống hóa được mở rộng sang cả các không gian thế tục như nhà ở, và đặc biệt là cả không gian thương mại và dịch vụ, vui chơi và giải trí - những không gian mà trong kiến trúc truyền thống không hề có. Bằng tư duy mới, phương pháp mới trên nền chất liệu cũ, ý niệm xưa... những giá trị truyền thống đã được làm sống lại thông qua những kiến trúc mới. Tuy nhiên, trong một số trường hợp, điều này đã làm cho các kiến trúc được truyền thống hóa gần giống với những kiến trúc “nhại cổ”, “nệ cổ” hay “phục cổ”.

Kết luận

Thông qua 6 xu hướng được phân tích, có thể thấy truyền thống vẫn là một chất liệu quan trọng trong quy hoạch kiến trúc nông thôn dù mỗi xu hướng có cách thức thực hành truyền thống khác nhau. Về bản chất, các xu hướng ứng xử và thực hành truyền thống trong quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam không hẳn là chịu sự áp đặt và quy định của “truyền thống” mà là kết nối với một quá khứ nhiều ý nghĩa (được gọi là “truyền thống”). Điều đó giúp các kiến trúc mới trở nên năng động, chủ động và tích cực với không gian văn hóa của chính mình. Như vậy, truyền thống không chỉ hiện diện như một sản phẩm vô danh, được trao truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác, mà truyền thống hiện ra trong sử dụng thực tế của đời sống xã hội, trong đó truyền thống và cách tân, cá nhân và cộng đồng xuyên thấm và đan bện vào nhau trong một tương tác sinh động và có tính quá trình (Vy, 2019).

Tuy nhiên, rõ ràng là không phải ai cũng hiểu rõ những cách thức ứng xử và thực hành truyền thống khi phải cân bằng giữa việc gìn giữ những giá trị xưa cũ để thích ứng với các nhu cầu mới của cuộc sống đương đại. Định lượng cho sự cân bằng này rất mong manh, nếu không khéo dễ dẫn tới sự kệt cớm, đã không tới tằm còn làm cho tính truyền thống bị méo mó. Điều này dễ dàng bắt gặp ở khu vực nông thôn do cộng đồng người dân tự quản lý và tự thực hiện, bởi sự hạn chế trong suy nghĩ cũng như khả năng xử lý quy hoạch kiến trúc của các nhà quản lý địa phương chủ yếu dựa trên kinh nghiệm chứ không được đào tạo bài bản. Chính điều này đã làm xuất hiện các xu hướng

ứng xử và thực hành truyền thống khác nhau trong quy hoạch, kiến trúc khu vực nông thôn, mà mỗi xu hướng đều có những lý do sâu xa lẫn mục tiêu muốn hướng đến.

Ngày nhận bài: 05/11/2025

Ngày gửi phản biện: 07/11/2025

Ngày duyệt đăng: 05/12/2025

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

- Chăm, N. T. (2009). *Biến đổi văn hóa ở các làng quê hiện nay*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hóa thông tin, Viện Văn hóa.
- Chương, T., Lai, C., Hạnh, M., Hưng, V., & Phương, H. C. (2021). *Tiêu điểm của Nhân Dân hằng tháng số tháng 9/2021: Lời giải nào cho bài toán Quy hoạch kiến trúc nông thôn*. Retrieved from Báo Nhân dân điện tử: <https://nhandan.vn/special/quyhoachkientrucnongthon/index.html>.
- Phương, P. H. (2024, 09 05). *Kế thừa giá trị xanh, bền vững, sinh thái từ kiến trúc nhà ở truyền thống bản địa cho nhà ở thấp tầng khu vực duyên hải ven biển miền Trung*. Retrieved from Tạp chí Kiến trúc: <https://www.tapchikientruc.com.vn/chuyen-muc/ke-thua-gia-tri-xanh-ben-vung-sinh-thai-tu-kien-truc-nha-o-truyen-thong-ban-dia-cho-nha-o-thap-tang-khu-vuc-duyen-hai-ven-bien-mien-trung.html>.
- Sừ, N. V., & Hương, C. T. (2023). *Hiện đại hóa và truyền thống hóa trong biến đổi ở một làng Việt đồng bằng sông Hồng*. Tạp chí Dân tộc học, 1, 3-13.
- Thắng, N. Q. (2014, 10 20). *Xu hướng xây dựng mới có sử dụng cấu trúc gỗ truyền thống*. Retrieved from Tạp chí Kiến trúc: <https://www.tapchikientruc.com.vn/chuyen-muc/kientruc-xahoi/xu-huong-xay-dung-moi-co-su-dung-cau-truc-go-truyen-thong.html>.
- Thủ tướng Chính phủ. (2023). *Chỉ thị số 04/CT-TTg ngày 07/02/2023. Chỉ thị về việc định hướng phát triển quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống*. Hà Nội - Chính phủ.
- Tuấn, H. A. (2022). *Từ vật liệu, chất liệu đến chất cảm*. Tạp chí Kiến trúc & Đời sống, 198(12/2022), <https://ktds.vn/tu-vat-lieu-chat-lieu-den-chat-cam>.
- Vy, L. T. (2019). *Nhìn lại một số khái niệm cơ bản trong nghiên cứu văn học dân gian (Từ phối cảnh của hướng tiếp cận trình diễn trong folklore học Hoa Kỳ)*. Tạp chí Nghiên cứu văn học, 9(571), 38-50. Retrieved from Khoa Văn học, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia TP.HCM: <https://hcmussh.edu.vn/tin-tuc/nhin-lai-mot-so-khai-niem-co-ban-trong-nghien-cuu-van-hoc-dan-gian-tu-phoi-can-h-cua-huong-tiep-can-trinh-dien-trong-folklore-hoc-hoa-ky>.

